

TARRAGONA AL SEGLE XVII: ASPECTES DEMOGRÀFICS D'UNA POBLACIÓ D'ANTIC RÈGIM

per ROSER LOZANO I DIAZ

L'objectiu fonamental que ens proposàrem en començar la nostra tesi de llicenciatura va ésser l'anàlisi de l'evolució de la població tarragonina al llarg del segle XVII, bàsicament des d'un punt de vista demogràfic amb unes connotacions socials i sense oblidar-nos de l'entorn econòmic al qual tot contingent humà està sotmès.

Aquest estudi el vàrem portar a terme mitjançant l'utilització dels llibres sacramentals de la Parròquia de Santa Maria (Catedral de Tarragona) des del 1598 al 1702; les actes municipals (Llibre del Consolat) del mateix període i el «Tall» del 1669, agafant també com a pauta comparativa el «Tall» del 1715.

Mitjançant aquestes fonts documentals, vàrem analitzar la dinàmica demogràfica al llarg del segle XVII i els elements positius que van afavorir la població com la immigració, determinant el tipus de corrent migratori, la seva procedència i la seva distribució professional, la qual ens va marcar la pauta per estudiar el comportament dels diferents sectors econòmics durant aquesta centúria i d'aquesta manera aproximar-nos a l'evolució econòmica de la ciutat, partint de la hipòtesi de que un sector en desenvolupament serà aquell que absorbeixi un major nombre de gent i es constituirà com un gran focus d'atracció d'immigrants.

També vàrem estudiar els elements negatius que varen alentir o deturar en certs moments el creixement demogràfic: Crisis de subsistències provocades per la carestia del blat fonamentalment, pestes i brots endèmics, i Guerra dels Segadors.

Finalment i partint d'aquests punts, ens vàrem plantejar si va existir una crisi demogràfica a la Tarragona del segle XVII, i en tot cas, delimitar-la cronològicament, i consegüentment analitzar si va existir un «redreç» dins d'aquesta centúria.

Exposarem ara un resum de les conclusions a les quals vàrem arri-

bar, delimitant cronològicament les diferents etapes de l'evolució demogràfica de la Tarragona del segle XVII.

El període del 1598 al 1620, ve caracteritzat per una natalitat en descens suau, però perllongat des de principi de segle, que coincideix amb un relatiu augment de la nupcialitat. Fins el 1615, la fecunditat es manté per damunt de la mitjana del segle (4,2 fills per matrimoni).

Són uns anys positius, degut a dos factors: 1) L'alta fecunditat típica d'un moment posterior a una crisi (en aquest cas la del 1589-92 i anys després, la època posterior a les altes mortalitats dels primers anys del segle); 2) La baixada en conjunt de la mortalitat per sota de la natalitat, la qual cosa donarà forçosament un excedent continuat de població.

Ja entorn del *1615 fins el 1627*, la nupcialitat experimentarà un augment que no serà seguit tant fort per la natalitat, la qual cosa fa que l'índex de fecunditat baixi; és el moment on comencem a trobar un augment dels contraents en segones núpcies i quan la gent nascuda de la recuperació de finals del segle XVI (posterior a l'epidèmia) arriba al matrimoni als darrers anys del primer quart de segle. D'altra banda del 1598 al 1620, trobem uns anys els quals la diferència entre bateigs i defuncions ha estat negativa: 1599, 1602, 1603, 1607, 1615 i 1620.

Considerem que malgrat tot, aquests primers vint anys no poden ésser considerats com una continuació de la recuperació de finals del segle XVI, ja que la natalitat, que troba els índexs més alts als darrers anys del segle XVI i fins el 1602, comença des de principis de segle una davallada, i si és un moment en el qual el moviment natural es reflecteix positiu és per la baixada de la mortalitat, cosa no estranya si pensem en la gran quantitat de gent perduda en l'epidèmia del 1589-1592, quan la gent menys resistent va ésser eliminada durant la crisi, i restaren els més resistents.

D'altra banda la mortalitat infantil és molt alta (del 40 al 50 %), i els supervivents a l'edat de casar-se dels nascuts entre aquests anys del 1600 al 1620 seran el 52 % i que significa que l'efecte positiu que hauria tingut aquesta nova generació, una vegada arribada al matrimoni (20-25 anys després) es veu disminuïda quasi en un 50 %.

Com a conclusió d'aquest període podem dir que és un moment de signe positiu per l'avenç de la població. Però aquest caràcter favorable reflecteix una normalitat de la dinàmica demogràfica o veritablement és continuació de la recuperació començada a la segona meitat del segle XVI i encara no anul·lada? Comparant xifres, ens adonem que la mitjana de creixement anual d'aquest període del 1598 al 1620 és d'un 32,5 persones/any, lluny de la mitjana general trobada pels altres períodes positius de la segona meitat de segle, i no és, ni molt menys, la més favorable al llarg dels cent anys com la trobaven J. Nadal i E. Giralt per a les seves poblacions estudiades.

Potser podríem parlar d'una recuperació moderada que per la con-

juntura general de l'època, fa que no obtingui els mateixos resultats que la recuperació que té lloc a la segona meitat de segle. Si comparem la mitjana d'aquest període (32,5 persones any) amb la mitjana anual obtinguda de sumar tots els guanys i les pèrdues del segle i dividint el resultat per 105 anys (del 1598 al 1702 resulta un augment de 31,6 persones/any) ens demostra que no es pot parlar d'un augment extraordinari de persones dins d'aquests vint primers anys, ben al contrari, dóna suport a la teoria que es va produir una certa estabilització demogràfica que no pot ésser definida de recuperació o d'augment extraordinari de la població.

Del 1621 al 1640, trobem uns anys de recessió del creixement demogràfic. El guany mitjà anual és solament de 14,6 persones a l'any. D'aquests vint anys, és la segona dècada del 1631 al 1640 la que té un guany menor amb 9,6 persones/any. És un reflex del deteriorament progressiu de la situació, presidida per un considerable augment de la mortalitat infantil, el que farà que els supervivents en arribar al matrimoni siguin solament el 49,1 % dels nascuts durant aquests anys. Són anys d'inesabilitat demogràfica la qual queda reflectida en el moviment estacional de les defuncions i concepcions amb nombroses «puntes» de mortalitat extraordinària. Dins el balanç anual, dos períodes són netament negatius: 1628-1631 i 1636-1638 i 1640.

Del 1641 al 1650-53, té lloc una gran crisi general motivada per la coincidència dels tres factors negatius de la demografia: la fam que precedeix a la pesta del 1650-53 i que queda reflectida en un augment desmesurat dels preus del blat; la Guerra dels Segadors, i més concretament l'assot que representa per a la ciutat el setge a l'any 1641, i posteriorment la pesta que s'iniciarà el 1650. El resultat d'aquesta tràgica dècada és la pèrdua de població que del 1641 al 1650 representa 70,0 persones/any; pèrdua sobretot centralitzada a l'any 1641, i amb menys intensitat el 1646, 1648 i 1650.

Crisi de la qual té la major part de culpa la guerra, com element desencadenant de la crisi de subsistències, que a la vegada afavorirà l'entrada de la pesta. Les crisis del 1628-1632 i la del 1636-1640 hauràn debilitat anteriorment la població, la qual es mantindrà durant el segon quart de segle enfonsada i s'endarrereix la seva recuperació.

Coincidint amb aquesta crisi i perllongant-se fins a la dècada dels seixanta, té lloc una gran davallada de les variables demogràfiques: la natalitat comença a descendir a partir del 1626 arribant el 1661, als valors mínims del segle. La nupcialitat que havia experimentat del 1635 fins al 1640-1652 una lleugera alça, deguda fonamentalment a l'augment de les segones núpcies, començarà a baixar després d'acabada la guerra. La fecunditat que del període del 1615 al 1635, s'havia aturat en una mitjana de 3,6 fills per matrimoni, ara coincidint amb l'augment dels

contraents en segones núpcies arriba del 1636 al 1652 al mínim de tot el segle, amb 2,7 fills/matrimoni.

Com a conclusió, direm que la crisi general del segon quart de segle, ha d'ésser centrada en la dècada del 1641-1653 amb la minva que representa la guerra per a la població tarragonina i com element afavoridor de l'esclat de la crisi de subsistències i de la pesta que es conjuguen durant aquest període, provocant la dècada més tràgica de tot el segle. Minva que ja havia començat anys anteriors amb la fam del 1628-1632.

Crisi, que d'altra banda, va ésser aturada en part per un corrent immigratori molt important que va substituir en part els habitants morts en la contessa, i que va fer possible que l'enfonsament de la ciutat no fos més gran, però que malgrat això no va poder evitar que la fecunditat i la natalitat baixessin en aquesta dècada fins als límits més infims de tot el segle.

Del 1651-1653 al 1680 (el començament del qual l'endarrerirem fins al 1653), arriba una primera recuperació que dona un guany de mitjana de 51,3 persones/any, globalitzant el període. És el retorn a una normalitat molt més favorable que la del primer quart de segle. Dins d'aquests trenta anys que van del 1651 al 1680, són, en els vint primers quan la mitjana anual de guanys demostra una pujada molt forta (57,8 persones/any) coincidint amb una pujada de la fecunditat sobretot en els primers moments (del 1653 al 1660 amb 4,5 fills per matrimoni, el màxim del segle) que coincideix amb el guany de 68,5 persones/any assolit del 1653 al 1660. Alça de la fecunditat que és comparable amb els quinze primers anys del segle que amb els 4,2 fills per matrimoni, ens dona suport a la teoria de la recuperació d'una població pel «desperstar de la fecunditat» quasi instantàniament després d'una crisi demogràfica. El descens de la mortalitat és el que possibilita que en aquests anys del 1653 al 1660 el guany d'habitants sigui tan alt en comparació als primers anys del segle on la mortalitat es mantenia més a prop de la natalitat. A l'igual que a principis de segle, passats els primers anys, la fecunditat torna a una normalitat baixant la mitjana a 3,7 fills per matrimoni en els anys 1661-1680.

Mentrestant, la natalitat queda, després de la baixada, en un període d'estancament mantenint uns valors molt baixos del 1662 al 1679, mentre que els matrimonis tenen una brusca davallada del 1652 al 1664. Juntament, la mortalitat baixa també del 1651 (que l'ajornaríem fins el 1653) al 1670. La baixa continuada dels òbits per sota de la natalitat i afegit el fet d'una fecunditat superior a la mitjana del segle, i d'una supervivència a l'edat de casament d'un 65,8 % dels nascuts, ens fa pensar en una època de prosperitat que no arriba a donar els efectes positius immediats degut a l'estat de prostració en què ha quedat la ciutat una vegada acabada la guerra, i també degut a la successiva arribada

de les classes buides produïdes per la fam del 1628-1632 i la dècada del 1641-1653, el que fa que un bon percentatge de matrimonis encara siguin en segones núpcies, que si bé mantenen l'índex de nupcialitat fan reduir l'índex de fertilitat.

Els deu anys que van del 1671 al 1680, el guany anual disminueix fins a un 38,4 persones/any. És un període intermedi on la recuperació com resposta immediata ha cessat, deixant pas a una normalitat que es demostra en un retorn de la fecunditat als valors mitjans del segle, en la pujada de la mortalitat que s'eleva, quedant, això sí, sempre per sota de la natalitat. En aquests anys, encara no ha arribat al matrimoni la nova generació nascuda dels anys posteriors a la guerra i pesta que es casarà a partir dels anys vuitanta, inaugurant un nou període.

Del 1681 al 1702, trobem una mitjana de guany anual de 68,3 persones/any, percentatge mai no trobat en tot el segle. La recuperació d'aquest període es dona sobretot a la dècada del 1681-1690 amb un guany mitjà de 75,6 persones/any, mentre que del 1691 al 1702, sembla existir un lleuger descens del guany situant-se en 61 persones/any, en part degut a la diferència negativa del 1701. A partir del 1680, és el moment en que la nova generació arriba al matrimoni, composta per aquells nascuts de la primera recuperació del període anterior a partir del 1653 i que ha estat molt poc minvada atès que ha tingut una absència d'elements negatius extraordinaris. Com a conseqüència, es produeix una pujada continuada i ininterrompuda de la natalitat; ascens que és producte d'un nombre superior de matrimonis joves, que es casen per primera vegada i que estableixen l'índex de fecunditat, al contrari del període anterior que la pujada de la natalitat era com la reacció típica d'una població d'antic règim a una crisi immediatament precedent. L'índex de fecunditat d'aquests període del 1680 al 1702 que se situa en 3,8 (el de 1653-1660 se situava en 4,5) ens corrobora aquesta idea. D'altra banda, la mortalitat continua la seva línia ascendent però situant-se sempre per sota de la natalitat, cosa que farà que surti un excedent continuat de població. A la vegada, els supervivents a l'edat de casament arriben a ésser un 60,4 %. El panorama se'ns revela del tot positiu i el redreç demogràfic és un fet indiscutible.

Després d'analitzar els diferents períodes podem concloure dient que del 1598 al 1620-1625, trobem una normalitat demogràfica. No podem parlar de recuperació extraordinària, donat que el moviment natural d'aquests primers anys encara que positiu no es pot comparar amb els índex assolits durant tota la segona meitat de segle i d'altra banda s'ajusta totalment a la mitjana de guanys que hem obtingut per la totalitat de la centúria. Aquesta normalitat de la dinàmica demogràfica es veurà trencada per la crisi que comença amb la fam de l'any 1628 capgirant completament la situació, donant lloc a un segon període de deteriorament progressiu de la situació, que culminarà amb la dècada

del 1641 al 1653 on es conjuguen els tres factors negatius: fam, pesta i guerra.

A partir de l'any 1653, ja podem parlar d'una recuperació demogràfica continuada fins a fi de segle amb dues etapes: 1) Del 1653 al 1670, que presenta totes les característiques d'una recuperació com a reacció a una gran crisi (despertar de la fecunditat, augment de les segones núpcies, descens de la mortalitat..., etc.) que donarà un excedent continuat de població que en no topar-se amb cap element negatiu extraordinari que els minvi, arribaran al matrimoni en un percentatge molt alt sobre tot a partir del 1680. 2) Del 1680 al 1700, període caracteritzat dreç» demogràfic és obra d'una població jove que ha arribat al matrimoni per un ascens continuat de la població (del 1681 al 1690 75,6 persones/any) i del 1691 al 1700 (68,8 persones/any), en conjunt, el més alt de tot el segle. Finalment, l'any 1701 serà el que dona, per primera vegada des del 1653 una diferència negativa de -11.

Així doncs, després d'una dècada del 1671 al 1680 on sembla que la normalitat, sense excessius guanys, torna a ésser la tònica general, arriba el segon moment del 1680 fins a fi de segle, amb un excel·lent excedent demogràfic i sense dubte, el millor període al llarg de tota la centúria. Recuperació i no com la típica resposta a una crisi precedent, ja que la darrera davallada queda trenta anys enrera. Ara aquest «redreç» demogràfic és obr d'una població jove que ha arribat al matrimoni, estabilitzant l'índex de fecunditat; les segones núpcies deixen de tenir protagonisme i es col·loquen en un percentatge adequat a una població en creixement.

El corrent immigratori com factor positiu per al desenvolupament demogràfic de Tarragona és present al llarg del segle amb moments de flux i reflux: Del 1600 al 1640, l'incidència immigratòria és menor; amb l'esclat de la guerra el 1640, s'obre una època caracteritzada per una gran influència de gent que arriba a la ciutat i que tindrà una gran importància sobretot els anys immediats de la postguerra com element substitutiu dels nadius morts durant la dècada del 1641-1653; aquest gran corrent immigratori continua fins el 1670-1675. La immigració d'aquesta època correspon a dos tipus: l'un originat per la gent vinguda a la ciutat cercant refugi del 1640 al 1652, compost en una gran majoria per dones viudes que casen a la ciutat, procedents en gran part del Camp de Tarragona; els homes immigrants d'aquests anys, segons les actes de matrimonis són fonamentalment soldats; una vegada finalitzada la contesa tornen a arribar homes en majoria procedents de les comarques més properes i que casen també a la vila, amb una preferència clara per una activitat socioprofessional del sector primari, bàsicament l'agricultura i en segon lloc la pesca; un segon tipus d'immigració s'iniciarà a partir de l'any 1664 amb les mesures afavoridores per una repoblació de la ciutat i seran sobretot gent del sector secundari.

A partir dels anys 1670-1675, la gràfica dels immigrants demostra

una contracció del corrent immigratori que coincideix amb l'arribada de l'impuls demogràfic de les noves generacions; la situació s'ha normalitzat i els immigrants que fins ara tenien un gran protagonisme en la recuperació demogràfica de la ciutat com element substitutiu dels habitants minvats, a partir de la dècada dels setanta perden aquest paper i no són tan necessaris.

Mitjançant un estudi de les professions d'aquests immigrants i dels contraents en general, ens hem aproximat també a l'evolució dels sectors socio-professionals al llarg del segle XVII i del seu entorn econòmic, demostrant com el sector primari i dins d'aquest la pagesia que des de principi de segle era el més important encara que no com focus d'atracció, comença a partir del 1650-1655 a convertir-se en un sector majoritari, i l'agricultura, seguida de la pesca en les activitats bàsiques d'una majoria de nadius i immigrants, mentre els altres dos sectors, secundari i terciari van perdent importància.

Aquesta supremacia de l'agricultura com una de les activitats bàsiques ens motiva a plantejar-nos l'idea de l'existència d'un redreç agrícola que s'uniria al demogràfic, i que per la seva coetaneïtat en l'aparició s'interrelacionen.

Quant a la procedència dels immigrants es fa palesa la poca importància de la immigració peninsular a excepció dels anys de la guerra per ésser fonamentalment militars; els francesos són els immigrants estrangers que més varen destacar al llarg del segle, sobretot del 1600 al 1620, produint-se una davallada als anys 1641-1660, i posteriorment del 1661 al 1700 un petit ressorgiment. Quant a l'activitat bàsica d'aquests francesos serà del 1600 al 1640 fonamentalment la pesca, mentre que posteriorment a partir del 1660 es reparteixen més entre la pesca i l'agricultura, sense trobar un nombre representatiu entre els oficis qualificats professionalment.

Respecte la immigració procedent de l'interior del Principat és al llarg del segle el contingent més nombrós nodrit de gent de les comarques del voltans bàsicament (Tarragonès, Alt Camp, Baix Camp i Conca de Barberà); les seves ocupacions laborals variaran al llarg del segle, però sobretot al darrer terç de la centúria s'aniran decantant cap a l'agricultura, seguint així la tendència general.

Així Tarragona, durant la segona meitat del segle XVII i molt més intensament els darrers vint-i-cinc anys, presenta un espectre professional atípic del que caldria esperar d'una ciutat costanera i en un període on sembla que el redreç industrial i comercial començava a imposar-se en moltes de les ciutats catalanes; Tarragona, continuarà éssent bàsicament rural fins a fi de segle i l'agricultura i la pesca seran les activitats principals dels seus habitants, ja siguin nadius o immigrants.

D'altra banda, al llarg del segle observem la influència negativa de

crisis de subsistències (la més important del 1641 al 1653), de l'epidèmia del 1650-1653 i d'altres brots endèmics menys importants i de la Guerra del 1640-1652.

Si la ciutat de Tarragona escapà a l'epidèmia del 1628-1632, serà amb la dècada del 1641-1653 quan li arriba el pitjor moment de tota la centúria per la conjunció de la crisi de subsistències del 1641 al 1653 i pesta del 1650 al 1653 amb el denominador comú de la guerra que apart de la gran mortalitat del 1641, és en gran part el factor que va facilitar la gran virulència dels altres dos: la carestia del grà provocada per les males collites i assolament dels camps per l'exèrcit origina una inflació extraordinària del preu del blat desencadenant una fam generalitzada agreujada per la manca de queviures i provisions de blat i per la pèssima situació econòmica del Municipi que no pot fer front a compres massives de blats atès el seu alt preu; agreujada també per les dificultats de comunicació amb altres parts productores atesa la situació bèlica; fam generalitzada que farà els habitants més vulnerables en el moment de l'entrada de la pesta a la primavera del 1650 i que afectarà periòdicament a la població amb l'arribada del bon temps sobre tot fins el 1652.

D'altra banda, els efectes negatius de la Guerra dels Segadors no s'han de veure solament en la gran mortalitat del 1641, sinó també en les successives lleves a les quals es veu sotmesa la ciutat durant tota la contesa que minven poderosament la població.

Així doncs, la dècada del 1641-1653, esdevé en un moment que la situació demogràfica ja era deteriorada des del començament del segon quart de segle, provocant una profunda crisi, els efectes de la qual no es podran anullar totalment durant la resta del segle, malgrat la progressiva recuperació a partir del 1653 i el posterior redreç intens a partir dels anys vuitanta. S'haurà d'esperar l'entrada del segle XVIII, perquè la ciutat recobri el mateix nombre d'habitants que comptava en les darreries del segle XVI.

ROSER LOZANO I DÍAZ